

*Мартинюк Е. І.,
кандидат філософських наук,
доцент філософського факультету
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*

*Никитченко О. Е.,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії Національний університет «Одеська юридична академія»*

ЗРОСТАННЯ ІНКЛЮЗІВІЗМУ ЯК КОНВЕРГЕНТНИЙ ПРОЦЕС СУЧАСНОГО РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ

Анотація. В статті розглядається зростання інклюзівізму як конвергентного процесу сучасного релігійного життя, який характеризується зміною ставлення до представників інших релігій у багатьох релігійних традиціях, що можна позначити визнанням можливості спасіння представників інших конфесій, чи визнанням усіх релігій про явом чогось єдиного.

Ключові слова: інклюзівізм, спасіння, релігія.

У цій статті ми продовжуємо низку публікацій, що містять в собі характеристику головних тенденцій у розвитку сучасного релігійного життя, для виокремлення яких ми користуємося позначкою «конвергентні процеси». Цей термін, нагадуємо, вперше було вжито у працях науково-дослідницького центру «Компаративістських досліджень релігії» філософського факультету Одеського Національного університету імені І.І.Мечникова [1].

«Конвергентними процесами» у сучасному розумінні цього терміну можна визначати як ті, що притаманні більш ніж одній релігії, так і ті, що свідчать про тенденції зближення соціальних, доктринальних і організаційних позицій між двома, чи багатьма релігіями. Треба ще раз зауважити, що все, що відомо про наявність загального (узагальненого) в релігії, те, що дозволяє дослідникові аргументувати, що йдеться саме про релігійні явища, продовжує констатуватись та дискутуватись і в наш час.

У статті характеризується лише зростання інклюзівізму, але сам цей процес корегує з усіма іншими, що сформувались в означений період часу, чи найбільш актуалізувались за останні десятки років. Це перш за все: актуалізація есхатології, актуалізація соціальних концепцій, американізація, вельтізація, віртуалізація, глобалізація, діалог, екуменічний рух, егосинтонізація, екзотерізація, консюмерізм, модернізм і постмодернізм, нові релігії, паксізація, приватизація, сучасний релігійний плюралізм, раціоналізація культових дій, ревівалізм, секуляризація, синкретизм, сцієн-

тизм, уніфікація екстеріорізації, толерантність, фемінізація, фундаменталізм, харизматизація.

Термін «інклюзівізм», вперше було запропоновано видатним німецьким індологом Паулем Хакером. З усього його теоретичного надбання Deutsch Wikipedia звертає, головним чином, увагу на зміст, яким наділяє це поняття автор, посилячись на його працю «Інклюзівізм. Індійський спосіб мислення» [2]. Словник підкреслює, що Хакер позначав поняттям «інклюзівізм» (Inklusivismus) універсальний характер індійської думки. Цей термін позначає, що якесь центральне уявлення чужої релігійної чи світоглядної групи ідентифікується, збігається з тим, чи іншим центральним уявленням групи до якою належить саме людина — наявно, чи ні, наголошення на цій ідентичності свідчить про підлеглість, чи поступовність засвоєних уявлень, хоч сам чужий нічого для цього не зробив. Йдеться про гнучку інтелектуальну полеміку, у якій спрямування проти чужого світосприйняття супроводжується визнанням його важливих понять, чи навіть найважливішого поняття. Цей метод ведення полеміки, відрізняється від пізніше розвинутого дискурсу, де вживаються формально-логічні аргументи. Така полеміка виявляє духовну м'якість і гнучкість і може приваблювати окремих учасників. Індуїсти не мають терміну, щодо позначення цього феномену і в нашій культурі не має еквіваленту «інклюзівізму», мабуть тому ми помилково сприймаємо його як «толерантність». Як казав Хакер, інклюзівізм є засіб чи підпорядкування, чи ослаблення, чи розвинення понять задля самоствердження. Він не поширював зміст цього терміну за межі індуїзму і не вважав його універсальним, психічною рисою людини, що надає їй можливості вести інтелектуальну дискусію за межами її власного світу [3].

Не зважаючи на застереження Хакера, цей термін за десятиріччя, що вже минули, набув не аби яке значення, вперш за все, саме в іудео-християнському обігу, де його вживання потребує кожен раз уточнення змісту. Частіше за все,

застосовуючи поняття «інклюдізм» можуть розуміти «толерантність» (про це вже йшлося вище), «плюралізм», «релятивізм» однак, на наш погляд, наведені терміни у сучасній філософії взагалі, та релігієзнавстві зокрема, мають дуже насичений власний зміст. Тому треба визначитись щодо значення, який набув цей термін у сучасній суспільній думці. Зі зрозумілих причин дискурс щодо ставлення релігійних (насамперед), та світських мислителів до явища, чи поняття «інклюдізм» розпочався у Західному світі, але вже наприкінці ХХ століття ця полеміка стає системною і в Східній частині Європейського континенту.

У 1998 році з'являється стаття В. Шохіна «Пауль Хакер та свято-батьківське тлумачення нехристиянської думки» [4]. В цій статі, автор, з посиланням на вищезгадану працю Пауля Хакера, визначає термін «інклюдізм» («інклюдізм») як такий, що: «має місце, коли хтось витлумачує визначене ключове поняття чужого релігійного чи світоглядного напрямку як ідентичне тому, чи іншому ключовому поняттю того напрямку, до якого належить сам, у такій спосіб підкорює, чи поступається тому, чи іншому судженню. Подальше обґрунтування того, що чуже ідентично своєму не запроваджується» [5]. Далі наводяться приклади з різноманітних джерел індуїзму та буддизму (від ранніх форм до сучасних). Також підкреслюється, що інклюдізм має виражене «політичне» стратегічне призначення: бо позначає претензію на завоювання чужих релігійних територій за допомогою дипломатичного компромісу [6].

В звертанні Хакера до надбання Індії В.Шохін розрізняє два головних аспекти: його співставлення свято-батьківської та зовнішньої до християнства позиції в ставленні до чужих релігійних традицій як особливий предмет його наукових пошуків та засвоєння великим індологом в його діалозі з індійською думкою самого духу Батьків Церкви. Більш за все Пауля Хакера турбував саме модерновий нехристиянський інклюдізм, суто секуляризаційні спроби оновлення ставлення до християнських релігій, перш за все доктрина К. Ранера, що отримала позначку присутності «анонімного християнства» у нехристиянських традиціях. За В. Шохіним, К. Ранер побудував приблизно наступний силогізм: 1) спасіння дається лише через Христа та Євангеліє, 2) але й до роповіді Євангелія нехристиянські релігії були у змозі нести індивіду не лише «природне» знання про Бога, але ж й благодать, бо Бог є милосердним, 3) отже, християни повинні вбачати адептів цих релігій в якості анонімних християн. Більш того, «анонімне християнство» існує на такому ж надприродному, радикальному та гуманістичному рівнях, що й християнство експліцитне.

При цьому, як зауважує В. Шохін, взагалі немає потреби зв'язувати спасіння людства з Христом, та, мабуть, тому справедлива думка «супереклузістів», які бачать заслугу Ранера в звільненні християнства від ... «христоцентризма» [7].

Посилаючись на ту саму сторінку праці Пауля Хакера О.Н. Анікеєва визначає, що суть інклюдізму міститься у тому, що центральне уявлення чужої релігійної і традиції наголошується ідентичним тому, чи іншому центральному уявленню групи, до якої належиш ти сам. В головному, к інклюдізму, прямо чи побічно відносять ствердження, що чуже, що наголошено ідентичним своєму, в якість мірі підкорюється йому». [8]

Погоджуючись з В. Шохіним в загальному характері інклюдізму індійських та античних релігій, паралелі між якими як у теоретичних аспектах так і в практичній утилізації можливі, бо в глибинних основах обох релігійних традицій є типологічна відповідність, авторка називає їх «законами політеїстичної парадигми» [9].

Далі у неї йдеться про те, що на противагу «інклюдізму» в релігієзнавстві виникло поняття «ексклузізму» задля виокремлення суттєвої властивості монотеїстичних релігій, яка, за її думкою, не допускає жодних інших богів та культів за своїм визначенням. Підсумовуючи дослідження з цієї проблеми, у том загалі, в більш ширшому питанні про релігійний плюралізм (Гарольда Нетланда, наприклад), вона вважає, що інклюдізм можливий лише у тому випадку, коли елементи, що абсорбуються у вигляді божественних персоналій не порушують та не зачіпляють основ даної релігії, і, навпаки, таке явище як ексклузізм у будь який традиції в змозі не просто порушити, але й суттєво викривити фундаментальні принципи даної релігії, і від тоді у неї виробляються захисні засоби супротив таких зовнішніх факторів. До того ж вона виокремлює різні відтінки змісту понять «інклюдізму» та «ексклузізму», яких вони набули в процесі тривалої полеміки. О.Н. Анікеєва формулює чотири їх аспекти: культовий (особистісний Бог\боги), метафізичний (сутність та атрибути Бога (Божества), культурологічний та ідеологічний» [10].

Характеризуючи культовий аспект, вона наголошує, що коли монотеїстична релігія допускає істинність інших богів та релігій вона саморуйнується, а політеїстична релігія нічого не зазнає.

Під метафізичним аспектом інклюдізму мається на увазі «місіонерська стратегія», яка притаманна і монотеїзмові, і політеїзму, яка виявляється в ототожненні будь яких інших уявлень та концепцій (буття, премудрість, вічність, всюди присутність тощо). Треба, за її думкою, відрізнити божественну суть та божественну особу.

Таким чином, можна казати, що Бог один для всього людства, але коли йдеться про особистість Бога\богів, то це вже суттєва різниця між політеїзмом та монотеїзмом.

Культурологічний аспект — це прийняття чи неприйняття тих чи інших обрядів, звичаїв, традицій іншої релігії до своєї [11].

Ідеологічні (та навіть політичні) аспекти релігійного інклюзівізму і ексклюзівізму зараз, за думкою авторки, розглядаються як такі, що інклюзівізм пов'язаний з толерантністю, а ексклюзівізм з нетерпимістю. На її погляд, мішанина культового та ідеологічного аспектів інклюзівізму/ексклюзівізму зовсім неприпустима, бо це заперечує релігійну свободу (принаймні, можливості збереження своєї релігії непорушною) [12].

Згадуючи «універсалізм» язичництва, як його було сформульовано А.В.Карташовим, вона розуміє його, як принципово безособистісний фон і вказує лише на основу політеїстичної парадигми-атрибутивно-функціональну концепцію особистості. Окрім того, як їй здається: «цей культовий інклюзівізм є частним випадком більш загальної риси, яку можна назвати релятивізмом божественних особистостей в політеїстичній парадигмі релігійної свідомості. Цей релятивізм проявляє себе: по-перше, у включенні (інклюзівізм) зовнішніх богів у середину даного пантеону та в паралельному (чи такому, що завершується) с інклюзівізмом процесі релігійного синкретизму і агломерації; по-друге, в елімінації визначеного контингенту божественних персонажів без шкоди для релігії; по-третє, в ототожненні зовнішніх богів з внутрішніми на основі єдиної парадигмальної (чи феноменологічно\суттєвої) структури чи функції; по — четверте, у взаємообміні і взаємозаміні божественних персонажів між різними політеїстичними релігіями. Метафізичною засадою цього релятивізму божественних особистостей, на наш погляд, може бути лише пан(ен)теїстичне тло релігійної свідомості, бо відносність особистих богів обов'язково припускає абсолютність безособистого (божества, космоса, мокши, нірвани і т.ін.)» [13].

Усю напругу дискурсу з приводу сучасного вживання термінів, що тут розглядаються можна проілюструвати на нижченаведеному прикладі.

Характеризуючи статтю Дм. Хансінджера «Постліберальна теологія» у збірці «Кембріджський вступ до постмодерної теології» (The Cambridge Companion to Postmodern Theology/ed. by K. Vanhoozer. — Cambridge University Press.- 2003. — p.295.) С.С. Піменов, за автором наводить як приклад сучасного постліберального розуміння, вислів Л. Нібіджана: «Вже звично класифікувати погляд християнства на ставлення до світових релігій чи як плюралістичний, чи ексклюзівіст-

ський, чи інклюзівістський...[моя] позиція ексклюзівістська у тому сенсі, що підкреслює виключну істину Одкровення в Ісусі Христі, але вона не ексклюзівістська у сенсі заперечення можливості спасіння для нехристиян. Вона інклюзівістська у тому сенсі, що відмовляється обмежити спасіння Божою благодаттю члена християнської церкви, але вона нехтує інклюзівізм, який розглядає нехристиянський релігійний досвід як засіб спасіння. Вона плюралістична у сенсі визнання благодатної справи Бога в житті кожної людської істоти, але вона знехтує плюралізм, який заперечує виключність та остаточність того, що Бог содіяв во Ісусі Христі» [14, с.511].

З усіх наведених визначень інклюзівізму можна зробити висновок, що ця проблема стосується, головним чином, взаємин між монотеїстичними релігіями та політеїстичними. Однак, треба зауважити, що вона не менш актуальна і у лоні самих монотеїстичних релігій, які в кінцевому варіанті сформувалися у так званих «аврамістичній традиції». Своє ставлення до прихильників інших релігій склалося в межах юдаїзму, християнства, ісламу задовго до актуальної дискусії з приводу інклюзівізму.

Вже і Вікіпедія містить статтю «Сім законів нащадків Ноя» згідно з прийняттям яких, з точки зору Маймоніда, кожен не єврей, який їх виконує, потрапить до Царства Небесного. Це заборони: ідолослужіння, богохульства, вбивства, перелюбу, крадіяства, вживання у їжу плоті, відрізаної від живої тварини, а також обов'язок створити справедливую судову систему. (Талмуд. Сангедрін 56а; Тосефта, Авода Зара 8:4, ср. Маймонід «Мішна Тора», розд. Закони царів 9:1, 8:11) [15].

Найбільше прикладів інклюзівізму, що можуть бути доступними кожній пересічній людині наведені в англійській версії Вікіпедії, в статті, що присвячена даному терміну [16].

Почнемо з визначення цього поняття у засобі комунікації, що зараз є мабуть найбільш доступним з усіх джерел, де можна отримати інформацію у даному питанні. Тут йдеться про те, що інклюзівізм є одним з декількох засобів розуміння відносин проміж релігіями, згідно якому одна частина вірувань є абсолютною істиною, а інша частина-частковою. Йому протистоїть ексклюзівізм, який стверджує, що лише один шлях є істинним, а інші помилкові. Також вказується на те, що інклюзівізм є особливою формою релігійного плюралізму, згідно якому усі вірування мають еквівалентну цінність, відповідно з особливим контекстом вірування. У самому інклюзівізмі визначається дві школи мислення: традиційна, котра стверджує, що власні погляди віруючого є абсолютно істинними, і віруючими інших релігій праві

настільки, наскільки вони згодні з цим віруючих, та релятивістська — що визнає за усіма людьми частковий зв'язок з абсолютною істиною [17].

Ілюстрацією цих типів розуміння інклюзівізму послугують за часів античності загальна тенденція давньогрецьких письменників включати іноземних богів до свого пантеону, та синкретизм, як сутнісна риса давньогрецької релігії, в який за часів елліністичної культури виникли перські, анатолійські, єгипетські, особливо етруссько-романські елементи.

Найбільше прикладів інклюзівізму наведено у абзаці, присвяченому християнству починаючи зі слів Ісуса: «Хто не супротив нас, — той за нас (Мк. 9:40), а потім апостола Петра, що писав про Бога: Він «вам долготерпить, бо не хоче, щоб хто загинув, але щоб усі навернулися до каяття» (2 Петр 3:9) [18].

Переказуються відомі вірші з послання св.апостола Павла до Римлян: «12. Котрі бо згрішили без Закону й загинуть, а котрі згрішили в Законі, приймуть суд за Законом...

13. Бо не слухачі Закону справедливі перед Богом, але виконавці Закону виправдані будуть.

14. Бо коли погани, що не мають Закону, з природи чинять законне, вони, не мавши Закону, самі собі Закон,

15. що виявляють діло Закону, написане в серцях своїх, як свідчить їх сумління та їхні думки, що то засуджують, то виправдують одна одну.

16. дня, коли Бог, згідно з моїм благовістом, буде судити таємні речі людей через Ісуса Христа» (Рим 2:12-16).

Наводяться також інші місця Святого Письма, що використовуються деякими євангельськими вченими, схильними до інклюзівізму. Ще, через низку прикладів християнського ставлення до іновірців, Wikipedia називає серед відомих прихильників інклюзівізму св. Юліана з Норвіга, Августа Хопкінса Стронга, К.С. Льйса, Джона Веслі, Кларка Піннока, Карла Ранера, Джона Є. Сандерса, Терранса Л. Тіссена і Роберта Браша. Бажаючи можуть придивитися до аналогічних висловів в Корані, у юдаїзмі, індуїзмі та Бахаї [19].

Оскільки в наведених прикладах немає вказівки на православ'я, занотуємо, що й в цій традиції це питання вже давно існує. Сучасний православний богослов О.І. Осіпов формулює її за вдалою назвою Павла Флоренського «антиномія гієни» [20]. За думкою О.І. Осіпова, питання, які виникають в зв'язку з вченням про пекло, можна сформулювати таким чином: 1. Якщо Бог від вічності знав хто і як буде використовувати свою свободу, то з якою метою Він дав буття тим, хто піде на вічні муки. Для порівняння для юдеїв та мусульман не існує такої проблеми, оскільки Ієгова чи

Аллах лише милостивий та справедливий Суддя, але не Любов. 2. Зло не має сутності, тому воно не може бути довічним, тому не може і смерть бути вічною. 3. Якщо, насолоджуючись у Раю, ангели та люди були у змозі відторгнути Бога, то чому, страждаючи в пеклі, вони ніколи не можуть звернутися до нього; чи не є ствердження про безумовну вічність пекла запереченням однієї з найважливіших християнських істин — свободи особистості. У книжці наводяться цікаві роздуми з цих питань прот. С. Булгакова, священика П. Флоренського, мислителя Н. Ф. Федорова, та інших авторитетів православного богослов'я, але на сам кінець автор погоджується з Н. Бердяєвим, що ця проблема «є граничною таємницею, яка не піддається раціоналізації» [21].

Майже на ті ж самі питання Ніни Поліщук зовсім недавно відповідав Ієромонах Пантелеймон Трофімов (наразі він один із найкращих фахівців з есхатології в Українській Греко-католицькій Церкві) в інтерв'ю для Інтернет — видання «Християнин і світ». На запитання про суперечку: Бог — це любов vs свобода вибору людини та інші, він відповів, що зрозуміти напругу між Божою любов'ю і справедливістю допомагає теорія кенозису, згідно якою Бог заради свободної волі людини відмовився від свого передзнання, але спасіння усіх (апокатастазис) суперечить багатьом біблійним уривкам: «Це проблема поразки Бога, якщо не всі спасаються, бо про марноту жертви на хресті ми говорити не можемо». Далі він наводить аргументи Сергія Булгакова, як прибічника ідеї спасіння усіх, який з посиланням на Григорія Ніського, Орігена, Ісака Сиріна доводить, що за зло, яке завжди скінченне не може бути вічного покарання, повноцінне блаженство у вигляді раю неможливе, якщо водночас хтось мучитиметься. Розповідаючи про офіційні позиції Католицької і Православної церков щодо «антиномії гієни», П.Трофімов нагадав, що у православ'ї досі чинні анафематизми, прийняті за імператора Юстиніана, де відлученими від церкви є всі ті, хто говорить про загальний апокатастазис, хоча є відомі сучасні православні богослови, що висловлювалися на користь спасіння усіх. «Офіційна католицька позиція теж вказує на чіткій поділ позиції між праведниками і грішниками після смерті, тобто заперечує апокатастазис» [22]. «Хоч офіційні позиції чіткі, та це не заважає богословам висувати різні теологумени (власні теорії) на користь спасіння усіх, на неможливість ототожнення, вічності в раю і вічності в пеклі...» [23]. Що до протестантизму, то там не може бути однієї офіційної думки. За Лютером, чи Кальвінінм спасіння усіх не передбачається, але й серед протестантів є теологумени, що поділяють ідею апокатастазису. І на сам

кінець він також каже, що «уся есхатологія — це таїнство, ми нічого тут не можемо стверджувати напевно, можемо тільки висувати припущення, здогадки, що ґрунтуються на Святому Письмі та літургійних текстах, найбільшою напругою, звичайно, для мене залишається питання усіх ...» [24].

Досліджуючи актуальну проблему поєднання толерантності з діалогом культур, українська авторка Іванова К.А. наголошує на тому, що цей діалог завжди стикається з установкою на взаємні зміни позицій при повазі чужої точки зору [25].

Обґрунтовуючи актуальність проблеми, що досліджується, вона посилається на соціальні умови сьогодення, які викликають потребу в інтегральній соціальній позиції, при тому, що толерантність існує в різних своїх формах: світоглядній, релігійній, політико-правовій, морально-етичній, теологічній, лінгвістичній психоемоційній та ін. К. Іванова говорить про необхідність міждисциплінарності у наукових розвідках з цього питання, культурно-антропологічного його бачення, аккультурації, структурно-функціональної асиміляції, і транснаціоналізації, моделей кроскультурних, мультикультурності, метіссажа, «салатної миски» і т. п. [26].

В пошуках відповідних термінів для характеристики особливостей сучасного розвою соціуму, Н.К. Іванова звертається до поняття «інклюдізізм», починаючи його визначенням за Хакером, екстраполяцією В.К.Шохиним цього інструментарію на свято-батьківську традицію і робить слушне зауваження, що інклюдізізм виявляється найбільш життєздатним в умовах конкуренції релігій в якій виступає як місіонерська зброя. Дослідниця виокремлює шляхи, якими інклюдізізм поширюється у сьгоднішній культурі: 1) це суттєве звернення в наш час серед віруючих зацікавлених питанням про те, як відповісти на релігійність інших; 2) тенденція бачити «віру» скрізь не біблійні описи «економії віри», як просто суб'єктивні емоції, через які людина здійснює віру і які різняться за об'єктивним змістом. «Таким чином, сьгоднішня культура може бути описана в трьох пов'язаних, але не ідентичних термінах: різноманітність, інклюдізізм і терпимість. Різноманітність, іноді звана мультикультуралізмом, є позитивним поняттям, яке закликає нас до адекватної оцінки неєвропейських народів і культур світу. Інклюдізізм інша сторона монети, він просить нас уникати мови або традиції, яка потенційно виключає деяких людей з культури» [27]. Автор звертає увагу на схожість постмодернізму та неоіндуїзму, бо загальним для цих двох феноменів є змішання стилів, еkleктизм; відмова від побудови системи, логіко-категоричної організації думки і прийняття поза раціональної словесної плинності; відхід від дихотомії духов-

не-тілесне, священне-мірське, етичне-аморальне, істинне-хибне: антисистематизм; адогматизм; самотвердження особистості у свободі творчості. Її подальша характеристика плюралістичного інклюдізізму виводить авторку до обґрунтування сучасних пошуків реалізації діалогу культур до необхідності вирішувати цю проблему у руслі діалогу філософської компаративістики [28].

До усіх наведених визначень та характеристик інклюдізізму можна додати ще і ще, як з боку прихильників цього процесу, так і тих, хто вбачає у ньому загрозу своєї вірі. На додаток наведемо ще лише одне визначення інклюдізізму, що міститься у «Вестмінстерському словнику» Мак-Кім Дональда К., який у вступі до перекладу, такі відомі релігієзнавці як О.Н. Красніков та Е.С. Елбакян, характеризують як довідник з термінології західного християнства [28]. («http://platonanet.org.ua/load/knigi_po_filosofii/slovari_ehnciklopedii/mak_kim_donald_k_vestminsterskij_slovar_teologicheskikh_terminov/23-1-0-4882). Інклюдізізм релігійний (inclusivism, religious) — погляд, звісно якому одна релігія включає те, що вважається істинним та ведучим до спасіння в інших релігіях» [29; с.153].

Вище вже було показано, що трактування терміну «інклюдізізм» і в філософії релігії взагалі, і в релігієзнавстві зокрема, і навіть у теологуменах деяких представників монотеїстичних традицій виходить за межі «релігій спасіння», стикається з усією соціальною дійсністю. Але, враховуючи наш євроцентризм, зосередимося саме на сучасній актуалізації «інклюдізізму» саме в християнському середовищі.

Якщо поширити висновки з «силлогізму Ранера», сформульованому В. Шокіним, то християнство може лишитися не тільки «христоцентризмом», але й «теоцентризмом», що також можна побачити в іншому конвергентному процесі сучасного релігійного життя, що отримав у нас назву «вельтізація», яскравим прикладом якого є діяльність Всесвітнього Парламенту релігій, де окрім «Бога», вживається поняття «Абсолют» та інші, задля залучення до співпраці невіруючих і атеїстів, але цей процес потребує окремого дослідження. Ще можна навести яскравий приклад з заяв Папи Римського Франциска І: «Якщо кожен з нас на своєму місці буде робити щось добре, ми рано чи пізно зустрінемося, а наші культури почнуть взаємодіяти. Через добро ми знайдемо друг друга. «Але я — невіруючий, святий отець, Я — «атеїст», — скаже хтось. Роби добро і ми зустрінемося», — наголосив Франциск І та додав, що за допомогою «крові Христової» навіть атеїсти отримають спасіння». На другий день прес-секретар Ватикану Томас Росіка спростував цю заяву, бо невіруючи наврядчи спасуться. «Спасіння дарує

Христос, голова, через Церков, тіло Його. Отож, люди, що відмовились вийти до неї, чи залишитись в ній, не можуть бути врятовані», — обнародував Росіко офіційну позицію Ватикану з цього питання [30].

Не можемо також при розгляді релігійного інклюзівізму обминути тему ставлення сучасних віруючих до актуальних проблем сучасності, взагалі, та релігійної, зокрема. Нагадаємо лише про характер дискусій, що зараз точаться з приводу проблем гомосексуалізму та легалізації так званих одностатевих шлюбів (реєстрації одностатевих партнерів). Почнемо с того, що ще 15 травня 2007 року Всеукраїнська Рада Церков і Релігійних Організацій (ВРЦІРО), до складу якої входять представники християнських, мусульманських, та іудейських конфесій надрукувала декларацію про негативне ставлення до цього явища: «...ми виступаємо категорично проти законодавчого встановлення у нашій державі одностатевих шлюбів, чи реєстрованих одностатевих партнерств, проти пропагування одностатевий сексуальності. Ми не виступаємо за дискримінацію осіб, які вважають себе гомосексуалістами, але ми категорично проти того, щоб гомосексуальний спосіб життя й поведінка трактувалися як природні, нормальні й корисні для суспільства й особистості. Ми проти того, щоб гомосексуалізм пропагувався, як варіант норми статевого життя і щоби держава заохочувала своїх громадян до одностатевих сексуальних стосунків. Ми готові у відкритій дискусії обстоювати погляди викладені у цій Декларації. Ті, хто бажають побороти будь-які гріховні пристрасті, завжди знайдуть допомогу в нашій конфесії [31].

Бажаючи можуть ознайомитися з головними аргументами такої точки зору на ЛГБТ та деякі інші проблеми сучасної біоетики у тексті самої «Декларації», та у багатьох інших легкодоступних матеріалах. Немає жодних труднощів зараз ознайомитися і з аргументами представників тих самих релігій, що підписали цей документ, як обґрунтовуються саме ті положення, котрі заперечуються в Декларації.

Більш цікавим може бути констатація того факту, що, наприклад, за даним Public Religion Research Institute 57% американських католиків підтримують одностатеві шлюби, а 60% — усиновлення дітей гей-парами [32]. Навіть Папа Римський Франціск три роки тому визначив своє ставлення до людей нетрадиційної орієнтації: «Хто я такий, щоб судити?» [33]. Religion news service рік по тому розповсюдив інформацію про американку, представницю чорної раси, що є лесбіянкою, яка навчається у рівністичній школі, готується стати ребе [34].

Напруга між різними конфесіями у христіанстві з приводу ставлення до одностатевих шлюбів лише зростає. У 2015 році Російська Православна церква розірвала офіційні стосунки з протестантами Шотландії та Франції за те, що вони благословляють одностатеві союзи. Нагадаємо, що в 2003 році РПЦ призупинила контакти з Єпископальною церквою у США в зв'язку з тим, що до сану єпископа було визначено відкритого гомосексуаліста, а в 2005 році зі Церквою Швеції, коли вона почала благословляти одностатеві шлюби [35].

Англійська деномінація знаходиться на межі розколу з 2003 року, коли Єпископальна церква США з тих же причин, що викликали відмову РПЦ від офіційних стосунків з нею. А в 2010 році у Лос-Анджелесі єпископську кафедру англійкан зайняла лесбіянка. В 2012 році Єпископальна Церква США прийняла офіційний текст літургії для благословення одностатевих шлюбів. Саме це послугувало причиною для покарання цієї Церкви лідерами Англійського співтовариства, які у цьому році накинули не неї дисциплінарне покарання [36].

В минулому році ВРЦІРО засудило зміни до кодексу трудових законів щодо «гендерної ідентичності» та «сексуальної орієнтації», бо, на їхню думку, подібні правки призведуть до позитивної дискримінації сексуальних меншин, пропаганди та дискримінації представників інших частин суспільства [37].

22 грудня 2015 р. парламент Греції, країна в якій офіційно пануючою є православна церква, що засуджує одностатеві шлюби прийняв закон про легалізацію одностатевих шлюбів, а 26 січня 2016 р. в Афінах стався перший в історії країні одностатевий союз [38].

1 березня на сайті Кабінету Міністрів України було обнародовано план дій з реалізації національної стратегії в сфері прав людини. Один з законопроектів присвячено легалізації одностатевого громадянського партнерства. Планується направити цей законопроект до Верховної Ради до другого кварталу 2017 року [39].

На тлі усіх наведених у статті матеріалів маємо зробити висновок, що «зростання інклюзівізму» є конвергентним процесом сучасного релігійного життя, а саме тому, що поширені серед значної кількості релігійних традицій, є відповіддю сьогоденним «викликам» суспільства, актуалізується в наш час, корегує з іншими конвергентними процесами, та, в свою чергу викликає дивергентні тенденції у розвитку соціальної, в загальному, та релігійної, зокрема, сфер відтворення буття соціуму та його антропологічної динаміці.

Література:

1. Див. попередні публікації у цьому журналі, наприклад: Мартинюк Э.И., Никитченко Е.Э. Актуализация эсхатологии (гносеологический аспект). *Научный вестник Международного гуманитарного университета*. — (Серия «История. Философия. Политология»). — 2011. — *Научный вестник Международного гуманитарного университета*. — (Серия «История. Философия. Политология»). -2011 — № 2 — С. 64-69.; Nykutchenko O.E. Rationalization of worship acts as a convergent process in modern religious life/*Научный вестник Международного гуманитарного университета*. — (Серия «История. Философия. Политология»). — Одеса. — вып. 5. — 2013. — с. 64-69; Никитченко О.Е. Акселерация как конвергентный процесс в современном религиозном житті (медико — психологичний та демографічний аспекти)/ *Научный вестник Международного гуманитарного университета*. Серия: История. Философия. Политология: сб. науч. пр. — Одеса: Фенікс, 2014. — Вип. № 7 — 210с.
2. Aus: Inklusivismus (1979) Posthum in: Oberhammer, Gerhardt (Hrsg.): Inklusivismus: Eine indische Denkform. Wien: Akad. 1983, s.1, 12, 14, 17, 23. *Электронный ресурс*. — [Режим доступа]: http://de.academic.ru/dic.nsf/dewiki/1083892#cite_ref-1
3. Там само.
4. Шохин В. «Пауль Хакер и святоотечественная трактовка нехристианской мысли»/ *Альфа и Омега*. -№19. — 1998/*Электронный ресурс*. — [Режим доступа]: <http://www.pravmir.ru/paul-haker-i-svyatootcheskaya-traktovka-nehristsianskoj-mysli/>
5. Там само.
6. Там само.
7. Там само.
8. Аникеева Е.Н. Проблемы индийского теизма: философско-компаративный анализ. Монография. — М.: Изд-во Православного свято-тихоновского гуманитарного университета, 2013.-256 с. // *Электронный ресурс*. — [Режим доступа]: <http://cyberleninka.ru/article/n/anikeeva-e-n-problemy-indijskogo-teizma-filosofsko-komparativnyy-analiz-monografiya-m-izd-vo-pravoslavnogo-svyato-tihonovskogo-pdf>
9. Там само.
10. Там само.
11. Там само.
12. Там само.
13. Там само.
14. Пименов С.С. Кембриджское введение в постмодернистическую теологию/ *Философия религии: Альманах 2008-2009*/Отв. ред. В.К.Шохин/ *Ин-т философии РАН*.-М.: Языки славянских культур, 2010.- 528 с.
15. Сім законів нащадків Ноя /*Электронный ресурс*. — [Режим доступа]: <http://wikitwiki.in.ua/index.php?newsid=320295>
16. Inclusivism/*Электронный ресурс*. — [Режим доступа]: <https://en.wikipedia.org/wiki/Inclusivism>
17. Там само.
18. Там само.
19. Там само.
20. Осипов А.И. Путь разума. В поисках истины. — М.Изд. Сретенского монастыря, 2004/*Электронный ресурс*. — [Режим доступа]: <http://www.logoslovo.ru/media/file/9/27757.pdf>
21. Там само; с.399, 417
22. Спасутся всі. «?» чи «!». Про останні питання перед смертю/*Электронный ресурс*. — [Режим доступа]: <http://xic.com.ua/z-zhyttja/11-intervju/358-smert-vidplata-za-grihy-chy-bozha-ljubov-pryvid-dlja-strahu-chy-shljah-do-spasinnja>
23. Там само.
24. Там само.
25. Иванова К.А. Восток-Запад: диалог культур и толерантность/*Электронный ресурс*. — [Режим доступа]: http://lib.npu.edu.ua/full_txt/gilea/gilea30-2010.pdf
26. Там само.
27. Там само.
28. Там само.
29. Мак-Ким Дональд К. Вестминстерский словарь теологических терминов: Пер.с.англ.- М.: Республика, 2004. — 503с.
30. Там само.
31. Декларация ВРЦІРО про негативне ставлення до явища гомосексуалізму та так званих одностатевих шлюбів/*Электронный ресурс*. — [Режим доступа]: http://vrciro.org.ua/ua/index2.php?id=49&option=com_content&page=0&pop=1&task=view
32. Ванунц Гоша. Тяжкий крест. Как католики примыряются с гомосексуальностью// *События недели: итоги и факты*. — №45.04.11., 2014/ *Электронный ресурс*. — [Режим доступа]: <http://www.furfur.me/users/686689/posts?page=11>
33. Госсекретарь Ватикана назвал легализацию однополых браков поражением человечества/*Электронный ресурс*. — [Режим доступа]: http://www.aif.ru/society/law/gossekretar_vatikana_nazval_odnopolye_braki_porazheniem_chelovechestva
34. Religion Research/*Электронный ресурс*. — [Режим доступа]: https://www.washingtonpost.com/national/religion/shes-black-gay-and-soon-you-can-call-her-rabbi-correction/2015/05/28/54d9e186-0578-11e5-93f4-f24d4af7f97d_story.html
35. Русская церковь разрывает контакты с протестантами Шотландии и Франции// *Интерфакс религии/Электронный ресурс*. — [Режим доступа]: <http://www.interfax-religion.ru/?act=news&div=59007>
36. Лидеры Англиканского содружества наказали Церковь в США за одобрение гей-союзов/*Электронный ресурс*. — [Режим доступа]: <http://blagovest-info.ru/index.php?ss=2&s=3&id=66103>
37. ВРЦІРО засудила зміни до Кодексу трудових законів щодо «гендерної ідентичності» та сексуальної орієнтації/*Электронный ресурс*. — [Режим доступа]: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/religion_and_society/61734
38. В Греции заключен первый однополый союз// *События недели: итоги и факты*.-№5-02.02.2016/*Электронный ресурс*. — [Режим доступа]: <http://novostink.ru/mir/140681-v-grecii-zaklyuchen-pervyy-odnopolyy-soyuz.html>
39. Текст документа: «Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року» № 1393-р — редакція від 23.11.2015 / *Электронный ресурс*. — [Режим доступа]: <http://www.kmu.gov.ua/control/cardnpd?docid=248740679>

Мартынюк Э.И., Никитченко Е.Э. Возраста-ние инклюзивизма как конвергентный процесс современной религиозной жизни. — Статья.

Аннотация. В статье рассматривается возрастание инклюзивизма как конвергентного процесса современной религиозной жизни, который характеризуется изменениями отношений к представителям других вер, во многих религиозных традициях, что можно обозначить признанием возможности спасения представителям иных вероисповеданий или признанием всех религий проявлением чего-то единого.

Ключевые слова: инклюзивизм, спасение, религия.

Martuniyk E., Nykytchenko O. The Increasing of the inclusivism as convergent process of modern religious life. —Article.

Summary. This paper describes the increasing of inclusivism as one of the convergent processes in modern religious life, which characterizes the changes in attitude towards believers of another religious traditions. That may indicate acceptance and distribution of the same chance for salvation as for representatives of other confessions, or the recognition that all religions exist as manifestation of the same phenomenon.

Key words: inclusivism, salvation, religion.